

ifous

ATT FORMA SKOLAN EFTER ELEVERNA

Måste det vara så svårt?

Seminarium om FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer

Torsdag 17 september 2015, Malmö Live, Malmö

Praktisk information

Wi-Fi: ClarionLiveConference

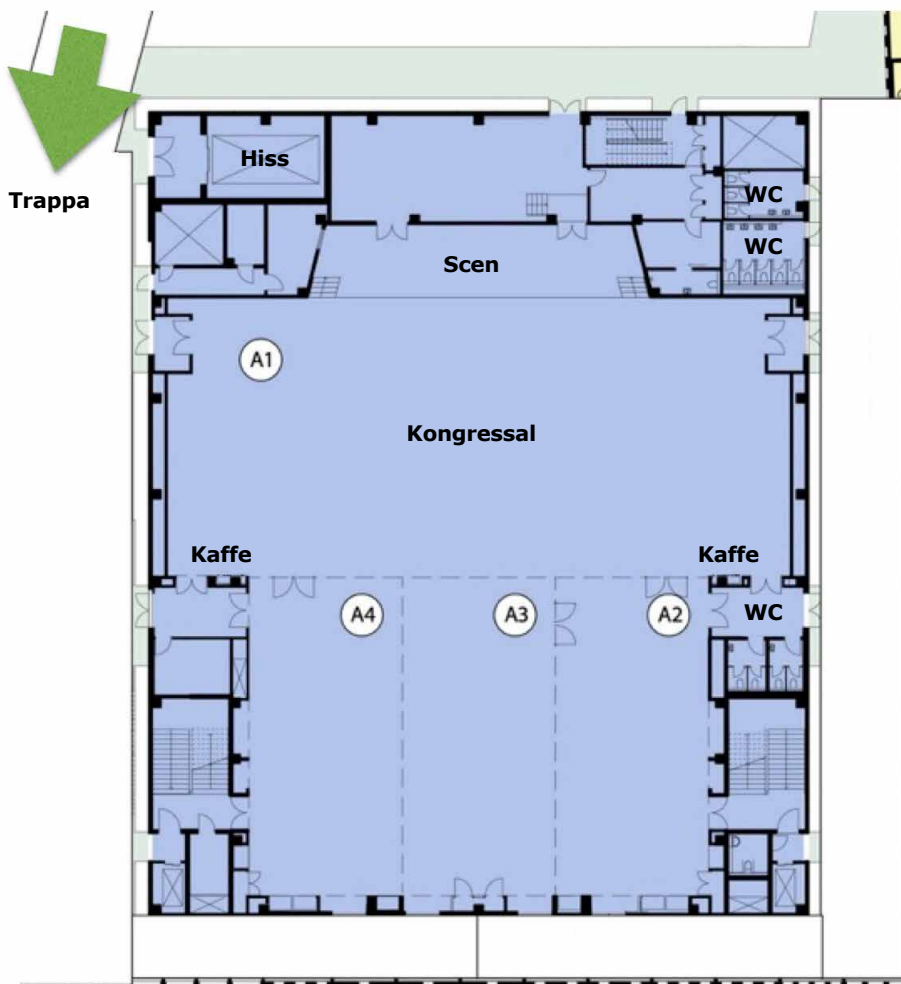
(Välj *I'm a visitor*, och skriv i din E-postadress. Acceptera villkor och logga sedan in)

Twitter: #IfousInkludering

Alla rapporter finns att ladda ner från:

www.ifous.se/programomraden-forskning/inkludering/

Karta över lokalerna:

Program

08:00	Registreringen öppnar
08:30	Välkomna! Konferensdagen inleds av <i>Erik Sanner</i> , styrgruppens ordförande
	Det här är FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer <i>Erik Sanner</i> , Tyresö, och <i>Ing-Marie Rundwall</i> , Helsingborg <i>Henrik Hamilton</i> och <i>Karin Hermansson</i> , Ifous
	Inkluderande lärmiljöer i ett forskningsperspektiv <i>Susan Tetler</i> , professor Malmö högskola och <i>Claes Nilholm</i> , professor Uppsala universitet
10:15	Kaffe
10:45	Vägar till inkluderande lärmiljöer, del 1 Parallella, valbara presentationer från deltagande skolor. Beskrivning av innehåll samt info om lokaler och tider på sid 6–7.
11:30	Förflyttning
11:45	Vägar till inkluderande lärmiljöer, del 2
12:30	Lunch
13:30	Vägar till inkluderande lärmiljöer, del 3
14:15	Kaffe
14:45	Inkluderande lärmiljöer i ett praktikperspektiv <i>Lisbeth Ohlsson</i> , Malmö högskola
	Inkluderande lärmiljöer i ett ledarperspektiv <i>Magnus Erlandsson</i> , Malmö högskola
15:45	Utblick och framåtblick Panelsamtal med: <i>Greger Bååth</i> , Spsm; <i>Sören Holmberg</i> , Göteborgs universitet; <i>Ulf Månsson</i> , Ifous styrgrupp; <i>Erik Nilsson</i> , Arbetsmarknadsdepartementet och <i>Susan Tetler</i> , Malmö högskola
17:00	Konferensdagen avslutas
	Moderator: <i>Anders Sahlman</i>

Medverkande

SUSAN TETLER är professor vid Aarhus universitet och gästprofessor vid Malmö högskola. Hennes forskning är inriktad mot inkluderande (special)pedagogiska insatser för barn och unga i komplicerade lärandesituationer. De centrala frågorna rör klassrumsprocessers betydelse för barns lärande – kunskapsmässigt, socialt och personlighetsmässigt – med fokus på inlärningsteoretiska, pedagogiska och didaktiska dimensioner. Susan är vetenskaplig ledare för forskningen i FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer.

CLAES NILHOLM är professor i pedagogik med inriktning specialpedagogik vid Uppsala universitet samt docent i kommunikationsforskning. Claes har intresserat sig för teoretiska frågor inom det specialpedagogiska området och också analyserat grundläggande begrepp och deras relationer, t.ex. specialpedagogik, demokrati och inkludering. Under senare år har han tillsammans med medarbetare i forskargruppen REDDI (Research in Educational Dilemmas Democracy and Inclusion) genomfört flera stora datainsamlingar av kartläggande karaktär.

LISBETH OHLSSON är lektor i specialpedagogik vid Malmö högskola. Hon har särskilt intresserat sig för dialog och samspel i svåra lärandesituationer. De kännetecknas både av de barriärer inför lärandet som eleven har med sig och av det förhållningssätt som pedagoger,

psykologer och andra professionella för in i mötet. I sin forskning problematiserar hon diagnosens dilemma i relation till intelligensteorier och bedömning av intellektuella funktionsnedsättningar. Fokus riktas mot hur dolda resurser för lärande kan frigöras i det pedagogiska arbetet.

MAGNUS ERLANDSSON är doktor i statsvetenskap och är lektor vid Malmö högskola och Södertörns högskola. Hans forskning har kretsat kring förvaltningspolitik, offentlig organisation, regeringkansli och statsförvaltning, ofta utifrån perspektivet "byråkratins makt och roller i policyprocesser". Magnus har nu ett särskilt intresse för den svenska skolans styrning, organisation och ledarskap.

GREGER BÅÅTH är sedan 2008 generaldirektör för Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. Han har tidigare varit generaldirektör för Specialskolemyndigheten (SPM). Greger har även varit utredare för ett flertal statliga utredningar.

SÖREN HOLMBERG är professor emeritus i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, en av grundarna till SOM-institutet och en av ledarna för the Quality of Government Institute. Hans forskning kretsar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och kvaliteten i politiska styrsystem.

ULF MÅNSSON är ledamot i FoU-programmets styrgrupp som representant för Borlänge kommun där han fram till nyligen varit skolchef. I den rollen drev och ansvarade han bland annat för Borlänges satsning “Framtidens skola”. Sedan höstterminsstarten 2015 är Ulf förvaltningschef för Barn- och utbildningsförvaltningen i Sätters kommun.

ERIK NILSSON är sedan valet 2014 statssekreterare vid Arbetsmarknadsdepartementet. Som chef för utbildningsförvaltningen i Botkyrka kommun var Erik den som tog initiativ till FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer. Han var styrgruppens ordförande till dess att han 2013 flyttade till Skolverket som chef för utvecklingsavdelningen.

Parallella, valbara presentationer från deltagande skolor

	Sal: A1	Sal: A2
10:45–11:30	<i>Linköpings kommun:</i> Från eleven som problem till ett meningsfullt lärande för alla Vi från Linköpings skolor kommer att beskriva vår läranderesor under FoU-programtiden: Vad har vi lärt oss genom att organisera klasslärares arbete och den specialpedagogiska kompetensen på ett annat sätt? Hur har eleverna uppfattat skolans utvecklingsarbete inom ramen för FoU-programmet? Hur kan de deltagande skolornas erfarenheter spridas och implementeras inom hela kommunen? Diskutant: <i>Lisbeth Ohlsson</i>	<i>Göteborgs stad:</i> Här är jag – Se mig! Inkludering på riktigt för elever och pedagoger Med kamerans hjälp försöker vi fånga det pedagogiska tänk som är viktigt för att lyckas i inkluderingsarbetet. Det handlar om allt från bemötande till organisering som främjar en inkluderande lärmiljö för alla elever. Vi kommer berätta om processen och de stödstrukturer som varit viktiga för arbetet med inkluderande lärmiljöer på Rannebergsskolan och Vättleskolan. Diskutant: <i>Helena Andersson</i>
11:45–12:30	<i>Helsingborgs stad:</i> Alla är lika olika – Strategier på förvaltningsnivå som skapar inkluderande lärmiljöer I Helsingborg har förvaltningsledningens tydlighet, uthållighet och konsekvens varit en viktig förutsättning för att utveckla inkluderande lärmiljöer. Utifrån dessa faktorer har Helsingborg genomfört och utvecklat olika stödinsatser. På seminariet kommer vi att berätta om chefernas förväntansdokument, observationsmallar för att analysera den egna lärmiljön och processen med att utveckla en gemensam målbild för inkluderande lärmiljöer. Diskutant: <i>Magnus Erlandsson</i>	<i>Botkyrka kommun:</i> All in(kludering) – Inkluderande sammanhang för alla! Falkbergsskolan har genom ett systematiskt kvalitetsarbete utvecklat arbetssätt och metoder gällande struktur, relationer och pedagogik. Arbetet har syftat till att skapa en skola där elever, vårdnadshavare och personal känner delaktighet samt att alla elever har en skolsituation anpassad efter var och en. Vi beskriver hur skolläring och all personal planerat och arbetat med diskussioner och analyser om inkluderande lärmiljöer och formativt förhållningssätt utifrån konkreta elevexempel. Diskutant: <i>Inger Assarson</i>
13:30–14:15	<i>Borlänge kommun:</i> Inkludering en samhällsutveckling från styrelserummet till klassrummet Borlänge är en kommun i stark utveckling. Kommunen har gått från bruksort till handels- och kunskapsamhälle. Sedan flera år tillbaks är målet att öka måluppfyllelsen. Där är inkludering given så att eleverna ges undervisning i eller nära sitt sociala sammanhang. Vi kommer att beskriva hur politik och förvaltning har skapat förutsättningar för verksamheternas olika satsningar för att skapa en inkluderande skola i hela Borlänge. Diskutant: <i>Inger Assarson</i>	<i>Tyresö kommun:</i> Ja men... Hur svårt kan det vara? Vi kommer att berätta hur FoU-programmet bidragit till att ge kraft till förändringsarbetet. Lärare från Tyresö kommun beskriver en metod där podcast används för att ge elever nya möjligheter att visa sina kunskaper, ett värdegrundsarbete för att möta elevers olikheter och en organisationsförändring för inkludera elever med diagnos inom autismspektrat. Diskutant: <i>Kristian Lutz</i>

Sal: A3

Sal: A4

Höörs kommun: Höörs resa mot inkluderande lärmiljöer tar aldrig slut

I Höör har vi påbörjat resan mot alltmer inkluderande lärmiljöer och antagit den utmaning det är. Vägen går genom kollegialt lärande och ökat samarbete. Alla är viktiga i detta arbete. Ju mer kunskap vi får, desto tydligare ser vi nästa utmaning – och att arbetet aldrig blir färdigt. I vår presentation får du höra olika röster som beskriver vilka effekter vi ser av arbetet de senaste tre åren med skolutveckling och inkluderande lärmiljöer.

Diskutant: *Kristian Lutz*

Mullsjö kommun: Elevers olikhet – från problem till tillgång

Följ Gunnarsbo/Sandhems skolområdes resa från att se eleven och vårdnadshavare som bärare av svårigheter till att skolan och pedagogerna tar på sig ansvaret och utmaningen för att förändra förhållningssätt och undervisning så att en god lärmiljö skapas för alla elever. Framgångsfaktorer har varit ett gemensamt professionellt språk, pedagogiska lärmiljöer ute och inne, holistiskt synsätt, differentierad undervisning och en gemensam målbild.

Diskutant: *Elaine Kotte*

10:45–11:30

Landskrona stad: En vanlig sketen onsdag – Från kaos till stabilitet

Vårt seminarium beskriver vår skolas väg från kaos till kvalitet. Skolans nya arbetsätt "blockundervisning" har bidragit till en mer språkinriktad undervisning och inkludering, samt gett möjlighet till skräddarsydda utbildningar för elever i behov av särskilt stöd. På seminariet får du veta: bakgrunden till blockundervisning och vad det innebär, hur vi lyckas med elever i behov av särskilt stöd, nyanlända och elever i socialt utanförskap, hur den nya organisationen ser ut.

Diskutant: *Lisbeth Ohlsson*

Sävsjö kommun: Med blick för lärande

Våra prioriterade mål har varit gemensam lektionsstruktur, elevinflytande, extra anpassningar, flexibel organisation och studiero. Vi kommer att beskriva hur vi genom ett gemensamt förhållningssätt, tydliga och strukturerade mål som skapar förutsättningar för våra elever där elevers olikheter är en utgångspunkt i lärarnas planering av undervisningen och där elevens behov och känsla av delaktighet styr valet av olika insatser.

Diskutant: *Elaine Kotte*

11:45–12:30

Stockholms stad: Från 5:0 till 5:5 – en kunskapsresa vi vill berätta om!

Två skolor från Stockholm berättar om sitt arbete med att skapa lärmiljöer som kan inkludera elever i behov av särskilt stöd från noll dagar i veckan till fem dagar i veckan. Vi berättar om våra framgångar, utmaningar, synvänder och framtidsvisioner.

Diskutant: *Lisbeth Ohlsson*

Åstorps kommun: Vi öppnar dörrar för framtiden

Hos oss får ni höra berättelser från elever med olika bakgrund och olika erfarenheter av inkluderande lärmiljöer. De kommer att berätta sina historier om att växa och utvecklas som individer. Du kommer också att få höra om vårt arbete med fokuselever som ett sätt att utveckla undervisningen. Hur går det till? Hur arbetar lärare som har ett inkluderande förhållningssätt med struktur, grupp och individ? Vad har hänt med lärarnas syn på undervisning?

Diskutant: *Helena Andersson*

13:30–14:15

FoU-programmet

Inkluderande lärmiljöer

– en gemensam resa

På följande sidor beskrivs FoU-programmet **Inkluderande lärmiljöer**, och resultat, erfarenheter och lärdomar sammanfattas. För en mer fullständig redovisning hänvisas till programmets delrapporter, där styrgruppens (rapport 2015:1), forskargruppens (2015:2) respektive lärares och rektors (2015:3) perspektiv presenteras.

Rapporterna kan laddas ned från Ifous hemsida:
www.ifous.se/programomraden-forskning/inkludering/

ATT FORMA SKOLAN EFTER ELEVERNA

– STYRGRUPPENS PERSPEKTIV

Sammanfattning av rapport 2015:1

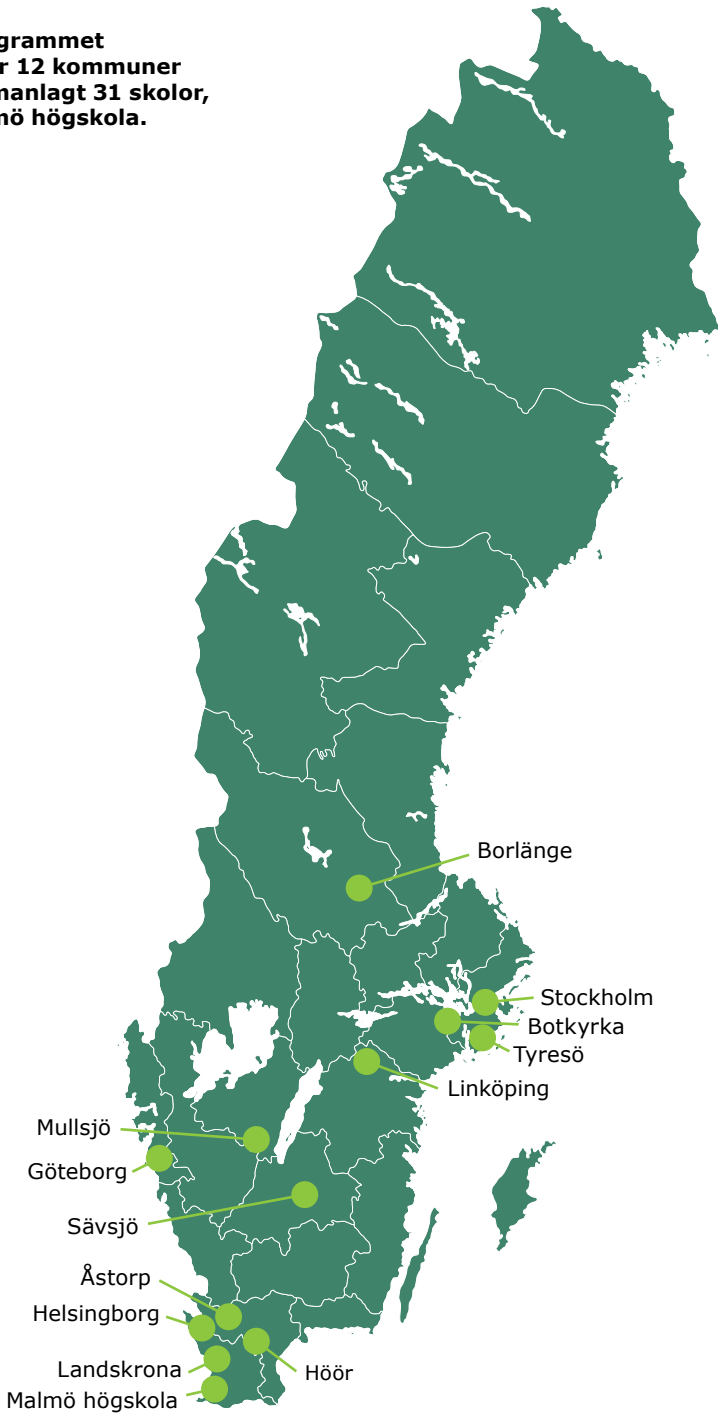
Initiativet till att starta ett forsknings- och utvecklingssamarbete om inkluderande lärmiljöer togs av dåvarande chefen för Utbildningsförvaltningen i Botkyrka, Erik Nilsson. Han brottades med Skollagens formuleringar om att ge alla elever möjlighet att utvecklas så långt som möjligt (2010:800, kap 1, 4§) och att särskilt stöd i första hand ska ges inom den elevgrupp som eleven tillhör. Endast om det finns särskilda skäl får det särskilda stödet ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp, och i så fall måste en utredning föregå beslutet (kap 3, 11§).

I en grupp av skolchefer som inledningsvis diskuterade hur ett samarbete kring dessa utmaningar skulle kunna utformas vittnade flera om att trots att stora pengar lades ned på externa undervisningsgrupper, och att allt fler barn

placerades i dem, blev resultaten inte så bra som de önskade. Alltför många barn och ungdomar nådde inte målen trots särskilda stödinsatser, och det var svårt att uppfylla skollagens krav på att de externa placeringarna skulle vara tillfälliga. Det fanns en tendens att tillfälliga lösningar blev permanenta utan att man visste säkert att det fanns skäl för det. Forskning visade att denna utveckling inte är av godo, snarare tvärtom.

Begreppet inkludering hade dykt upp som ett mål för alla skolor och skolhuvudmän. Så långt möjligt skulle alla barn inkluderas i den ordinarie skolan. Men vad betyder det egentligen? Att det inte kunde vara så enkelt som att alltid placera alla barn i samma rum var alla eniga om – ett barn kan vara “exkluderat” trots att det sitter i klassrummet. Men vad är *då*

**I FoU-programmet
medverkar 12 kommuner
med sammanlagt 31 skolor,
samt Malmö högskola.**

inkludering? Finns det vissa grupper som kan inkluderas och andra inte? Hur ser en inkluderande skola ut? Vilka förutsättningar krävs för att kunna inkludera alla barn? Hur mäter vi hur "inkluderande" en skola är? Hur vet vi om ett barn känner sig "inkluderat" eller "exkluderat"? Frågorna var oändligt många.

Vi var eniga om att för att kunna ge alla elever möjlighet att utvecklas så långt som möjligt behöver lärmiljöer skapas som tar hänsyn till elevers olikheter, till exempel i social och kulturell bakgrund eller olika förutsättningar för lärande. Men vad behövde göras på förvaltnings- respektive skolnivå för att nå dit? I den frågan började en gemensam resa.

Den första etappen – begreppet inkludering

Det officiella avstampet för FoU-programmet gjordes vid ett seminarium i oktober 2012, då lärare, rektorer och förvaltningsledare från medverkande kommuner och skolor – totalt cirka 230 personer – möttes för första gången. Syftet som formulerats för programmet var att *främja utvecklingen av en inkluderande skola, öka kunskaperna på både skol- och huvudmannanivå samt genom forskning bidra till att stärka den samlade kunskapen om inkluderande lärmiljöer.*

Redan tidigt stod det klart att det fanns många olika tolkningar av begreppet inkludering bland de som samlats. För att alls kunna arbeta mot ett gemensamt mål behövs en samsyn och en gemensam

begreppsförståelse. Därför ägnades inledningsvis mycket tid åt detta, och vi fick under den första etappen inspel av såväl Susan Tetler som professor Claes Nilholm. Det blev viktiga utgångspunkter för att diskutera, vända och vrida på begrepp och förhållningssätt.

Den tolkning som utvecklingsarbetet inom FoU-programmet utgått från är att en inkluderande skola möter varje individ utifrån dess behov och anpassar sig efter eleverna – inte tvärtom. Det viktiga är att alla elever känner att de är delaktiga i ett sammanhang och att de får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Elevernas olikheter ska vara en tillgång i undervisningen och för lärandet. En inkluderande skola har olika lärmiljöer för olika behov hos olika elever. Inkluderande lärmiljöer främjar alla elevers utveckling såväl socialt som kunskapsmässigt.

En effekt av att hela det första året ägnades mycket åt ord och begrepp var att styrgruppen under denna

tid beslöt att byta namn på FoU-programmet från "Inkludering" till "Inkluderande lärmiljöer". Detta var början på den "synvända" som såväl kommunerna själva som forskargruppen beskriver i sina respektive rapporter.

Gemensamma seminarier: mötesplatser för påfyllning och navigation

För att åstadkomma en varaktig förändring måste var och en äga sin egen process och bedriva sina egna utvecklingsinsatser.

»Vad behövde göras på förvaltnings- respektive skolnivå för att nå dit? I den frågan började en gemensam resa.«

Skolor och kommuner har därför måst vara sina egna styrmän på sina egna resor. Som stöd i detta utvecklingsarbete har skolteam och förvaltningsdeltagare fått uppdrag att arbeta med på hemmaplan, och dokumentera på en gemensam plattform. Uppdragen har anpassats efter läget i skolor och kommuner och därför utformats allt eftersom processerna fortskridit.

Under resans gång har funnits flera hållplatser i form av utvecklingsseminarier för kunskapspåfyllning och för att möta kolleger från andra skolor och kommuner. Där har aktuell och relevant forskning kring inkluderande lärmiljöer presenterats, och lärande samtal har förts på lärar-, rektors- och förvaltningsnivå. Seminarierna har också varit en mötesplats där de medverkande forskarna har träffat praktikerna.

För att utveckla lärandet mellan skolor och kommuner har vi även arbetat med ett system av s.k. *kritiska vänner* som knutits till varandra genom planerade

besök, samtal och utbyten mellan de gemensamma seminarierna.

Under hela programtiden har forskargruppen följt och fört dialog med de deltagande skolorna. Detta beskrivs i forskargruppens rapport (sammanfattad nedan).

Vad åstadkom vi längs vägen?

Förändring tar tid och är ett långsiktigt arbete. Även om en resa på tre år kan tyckas lång är det svårt att uttala sig om effekter redan nu. De medverkande kommunerna pekar dock i sina självskattningar på effekter som de menar kan skönjas – på elever, lärare och på hur arbetet organiseras i skolorna.

Det mest framträdande är att det har skett en *synvända* hos lärare och ledare, dvs. personalen ändrat sin syn från att ha fokuserat på vissa individer som "borde inkluderas" till att förändra skolmiljö och organisation så att den lättare kan anpassas till olika elevers olika behov. De menar

ORGANISATION, SAMARBETSPARTNERS OCH FINANSIERING

Cirka 230 personer från 12 kommuner medverkar i FoU-programmet: lärare, specialpedagoger, rektorer samt förvaltningschefer och andra tjänstemän på utbildningsförvaltningarna. Till det kommer forskargruppen med 13 forskare och doktorander baserade vid Malmö högskola.

För att styra den gemensamma resan mot uppsatta syften och mål har FoU-programmet en styrgrupp där en representant för varje medverkande kommun ingår. Ifous roll är att ansvara för projektledning, övergripande processledning och kommunikation.

Varje kommun en lokal organisation för att leda sina egna utvecklingsprocesser efter sina förutsättningar. En koordinator per kommun har ansvar att driva och stödja arbetet i kommunen samt är kontaktlänk till Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM.

FoU-programmet finansieras gemensamt av medverkande kommuner och Malmö högskola. Kommunerna har under åren 2013–2015 erhållit s.k. SIS-stöd (Särskilda Insatser i Skolan) från SPSM för koordinatorernas arbete. Skolverket har bidragit ekonomiskt till en av de delstudier som genomförts av Malmö högskola.

också att de fått ett gemensamt språk och en samsyn – ett förändrat förhållnings-sätt.

Enligt flera av kommunerna uttrycker elever i enkäter ökad *delaktighet*, en ökad *trivsel* och ökad *trygghet* jämfört med innan FoU-programmet startade.

Några av kommunerna konstaterar i sina genomgångar att de i dag har färre elever i särskilda undervisningsgrupper, andra att de förändrat sina särskilda gruppers inriktning och organisering. Någon kommun märker av en minskad efterfrågan på placering i "lilla gruppen" från lärare i de skolor som medverkat, vilket kan tolkas som en indikator på att de klarar att möta fler elever i den "vanliga" skolans lärmiljöer.

Nästa steg – resan går vidare

Tre år är en lång tid, men samtidigt alltför kort för att verkligen hinna åstadkomma förändring på bred front. Nästa etapp i kommunernas resor är därför spridning av erfarenheter, kunskap och förhållningssätt till skolor som inte deltagit i FoU-programmet. Men även i de medverkande skolorna är förändringsprocessen bara påbörjad, och kommer att fortsätta på olika sätt.

Viktigast på den fortsatta resan är att hålla fast i förhållningssättet att olikheter berikar, och ständigt bli bättre på att se olikheter som en tillgång. För att bygga ut lärares och rektorers "verktygs-låda" behövs kontinuerlig påfyllning av kunskap om hur vi bemöter olika barn på olika sätt. Det kan dels behövas specifika kompetensutvecklingsinsatser, men också ett fortsatt och utvecklat kollegialt lärande inom och mellan skolor.

Nödväntigt för en fortsatt långsiktig och hållbar process är också ett fortsatt arbete med strategier, rutiner och roller.

Här kan koordinatorsrollen bli en nyckel, som även den kan utvecklas. Organisering av elevhälsan är en viktig faktor som lyfts fram av flera kommuner, liksom en fortsatt översyn av resursfördelnings-systemen, för att på bästa sätt stödja barn med olika behov och samtidigt stimulera inkluderande lärmiljöer. Samarbetspartners som exempelvis SPSM kan fungera som stöd i detta.

Utveckling av goda lärmiljöer för alla elever är en ständig process som kräver lyhördhet, flexibilitet och öppenhet i hela organisationen. Med det förhållnings-sättet i bagaget rullar vi nu vidare på våra resor mot att skapa en bättre skola för alla elever.

Styrgruppen för Inkluderande lärmiljöer:

Erik Sanner (Tyresö) ordf, Ing-Marie Rundwall (Helsingborg) vice ordf, Ulf Månsson (Borlänge), Anette Älmdalen (Botkyrka), Jan Mellgren (Göteborg), Christel Jansson (Höör), Lisbeth Månsson (Landskrona), Bo Eriksson (Linköping), Magnus Wetterqvist (Mullsjö), Adeline Schmidhuber (Stockholm), Stefan Claesson (Sävsjö) och Annika Hoppe (Åstorp).

Kommunernas gemensamma forsknings- och utvecklingsresa avslutas i september 2015 med det spridningsseminarium du nu befinner dig på. Vilka effekter och resultat som de medverkande kommunerna själva kan se av sitt arbete kommer de att presentera och diskutera under dagen, och vill du veta mer kan du hämta hela rapporten från webben.

FRÅN IDÉ TILL PRAXIS – FORSKARGRUPPENS PERSPEKTIV

Sammanfattning av rapport 2015:2

Denna forskningsrapport utgår ifrån det treåriga FoU-program ”Inkluderande lärmiljöer” som startade hösten 2012 med 31 deltagande grundskolor fördelade på 12 kommuner. Malmö högskola har sedan programmets start följt de skolutvecklingsprocesser som skett på flera nivåer; 1) på kommunal nivå, där de 12 kommunernas förvaltningschefer och inkluderingskoordinatorer varit en drivande kraft i processen att utveckla inkluderande lärmiljöer i deras respektive kommuner, 2) på institutionell nivå, där det primärt varit fokus på hur inkluderande ledarskap avspeglats i programmet med utgångspunkt i de deltagande skolornas rektorer och 3) skolornas lärmiljöer, där de konkreta pedagogiska och didaktiska anpassningar utvecklats och implementerats, för att skapa förutsättningar för delaktighet och goda villkor för alla barns lärande.

Malmö högskolas forskning som följt programmet kan karaktäriseras som ett ”multi-site” och ”multi-researcher”-projekt, som byggt på ett dialogiskt och respektfullt samarbete med FoU-programmets övriga parter; aktörer från de 12 kommunerna och 31 skolor, Ifous (Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola) samt SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten).

Bakgrund och syfte

En av de största utmaningarna som lärare i dag möter i sin pedagogiska vardag är en ökande variation avseende hur elevers lärande ser ut. Aktuell forskning kring elevers lärande visar att elever har olika sätt att tillgodogöra sig kunskap, men också hur denna kunskap kommer i uttryck. Så skillnader mellan olika elevers lärande handlar om hur man lär sig, hur lärandet uttrycks men också vilken inställning eleverna har till sitt lärande. Den växande sociala komplexiteten och variationen bland eleverna, utmanar lärare att ständigt reflektera kring hur de på bästa sätt, kan stödja alla elever i deras läroprocess och förbereda dem för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Den överordnade pedagogiska och didaktiska utmaningen handlar alltså om hur skolan kan hantera att elever har olika förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

När fortfarande många elever i skolan segregeras (samlas i särskilda undervisningsgrupper, hoppar av skolan i förtid och/eller inte får godkända betyg) synliggörs att den existerande kunskapen om, och erfarenheter av, att utveckla inkluderande lärmiljöer haft begränsat inflytande och betydelse i praktiken. Utifrån detta perspektiv är syftet med

»Utmaningen handlar alltså om hur skolan kan hantera att elever har olika förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.«

forskningen som följt programmet att studera hur kommuner och skolor på en politisk/administrativ, institutionell och pedagogisk/didaktisk nivå arbetat tillsammans för att utveckla inkluderande lärmiljöer till nytta för alla elever, inte minst för de elever som av olika orsaker kommer i svårigheter i mötet med skolan. Syftet har med andra ord varit att följa arbetet med att bygga upp en kapacitet i kommunerna för att utveckla inkluderande skolor. Därigenom har ny kunskap frigjorts om hur olika centrala aktörer i skolan; förstår sitt uppdrag, transformerar befintlig kunskap, samt utvecklar nya idéer och sin kompetens.

Övergripande nivå

Studiens resultat pekar mot att normer och strukturer kan förändras och främja skolutveckling när förvaltningschefer, skolledare och pedagoger har en gemensam vision (som kan bära reformarbetet, med klara syften och mål; ett gemensamt kognitivt paraply (med gemensamma definitioner av vad inkludering och inkluderande lärmiljöer kan vara); ett delat och delegerat ledarskap (med deltagande och inflytande från både pedagoger och elever); samt en organisatorisk struktur (som organiserar, administrerar och skapar arenor för dialog). Kunskap hos förvaltningschefer och skolledare om vilka normer och strukturer som underlättar el-

ler försvårar skolutveckling – och redskap för att förändra normer och strukturer – är en viktig faktor för framgångsrik skolutveckling.

I de 12 kommunerna finns även några erfarenheter som kan fungera vägledande i utformning av koordinerande funktioner i skolutveckling som syftar till att utveckla inkluderande lärmiljöer i framtiden; t.ex. att koordineringen innefattar ett arbete att skapa en kontinuerlig förhandling kring en gemensam förståelse av syftet med

projektet. Detta innebär att skapa mötesplatser på olika nivåer i organisationen (mellan organisationer), samt en tillåtelse för olika tolkningar av uppdraget utifrån de enskilda verksamheternas förutsättningar och behov.

Praktiknära nivå

En förändring av synsättet kring skolans uppdrag i mötet med mångfalden, inom programmet, skapade en ny syn på ”skolsvårigheter” och hur skolor på bästa sätt kunde hantera dessa. Kortfattat innebar denna ”synvända” en rörelse:

- Från att eleven är problembärare – till att se de svårigheter som uppstår som en relation mellan elevens förutsättningar och det pedagogiska sammanhang eleven möter.
- Från att se inkludering som en överordnad ideologi – till att omsätta idén om inkludering till praktisk handling.
- Från ett primärt fokus på insatser riktat

»Syftet har med andra ord varit att följa arbetet med att bygga upp en kapacitet i kommunerna för att utveckla inkluderande skolor.«

mot enskilda elever i svårigheter – till att också skapa goda lärandemiljöer för alla barn oavsett förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

- Från att barnet blir föremål för expertens bedömningar – till att barnets lärmiljö utgör grunden för gemensam reflektion och handledning av barnets lärare och pedagoger.
- Från frustration bland skolans medarbetare – till samtal om möjliga lösningar.

Skolornas pedagogiska utvecklingsprocesser har primärt haft fokus på didaktiskt handlingsutrymme, kollegialt lärande, stödjande aktiviteter för inkludering och elevers delaktighet. I det följande lyfts några av erfarenheterna fram.

- Didaktik och lärande är helhet och komplexitet.
- Handlingsutrymmet är beroende av legitimitet från kolleger och ledning.
- Förutsättningar måste finnas i form av tid, fortbildning, tillit, glädje och lust, utvärdering och analys samt forskningsanknytning där teori och praktik ses som en helhet.
- Analys betonas för att kunna använda det didaktiska handlingsutrymmet. De didaktiska frågorna ”vad, vem, hur och varför” blir centrala.
- Kategorier löses upp och man slipper välja sida. Istället ”kliver man över tröskeln” till att göra skillnad för eleverna i deras lärande.
- Skolorna överger ett smalt sätt att tänka i form av geografisk inkludering till förmån för en ”inkluderingens didaktik” och flexibilitet där eleven får göra aktiva val.
- Måluppfyllelse står i centrum och det

gör även subjekten, alla de människor som är involverade.

- Dokumentation är svår att genomföra om det inte blir en naturlig del av vardagen där man gör det tillsammans.
- Didaktik och lärande är den egentliga ramen för allt arbete med inkluderande lärmiljöer med förankring i värdegrunden och kan beskrivas som ”det pedagogiska templet”.

Studien kring ”kollegialt lärande för goda lärmiljöer” visade sig bli en bra utgångspunkt för att reflektera omkring inkludering som idé för att utveckla skolan. Den goda lärmiljön blev i samtalen med kollegerna en miljö där alla elever ges möjlighet till stimulans och lärande utifrån sina förutsättningar. Idén om läraren som en i ett team där erfarenhets- och kunskapsutbyte får en framträdande roll har i programmet kopplats samman med frågan om hur alla elevers delaktighet och lärande kan stimuleras.

Utöver att lärarnas kompetens, samarbete och engagemang satts i fokus, betonas även en mer flexibel hållning till grupper och gruppstorlekar som en framgångsfaktor, främst genom att de mindre permanenta grupperna delvis lösts upp och inkluderats i den större gemenskapen. Men elevers upplevelse av medinflytande och delaktighet är också avgörande komponenter i uppbyggnaden av goda lärmiljöer i skolan. Mycket är gemensamt för eleverna vad gäller upplevelserna av deras lärmiljöer men det finns även stora variationer; ett tecken på att det är nödvändigt att använda sig av en mängd olika metoder då komplexiteten är stor. Genom att låta elever komma till tals ges de även möjlighet att påverka sin skolsituation och bli delaktig och medansvarig för sin utbildning.

Avslutande reflektioner och framtidsperspektiv

FoU-programmet ”Inkluderande lärmiljöer” tog initialt ett avstamp i en snävare förståelse av inkluderingsbegreppet – där exempelvis ett minskat antal elever i särskilda undervisningsgrupper blev ett centralt mål. Redan under första året, bl.a. som en effekt av denna process, blev en breddad definition av inkluderingen en nödvändighet för att lyckas med dessa

föresatser. Med andra ord, att utveckla en inkluderande lärandekultur i skolan, var nödvändigt för att kunna möta de elever som tidigare kommit i svårigheter i mötet med skolans verksamhet. De breda definitionerna uppfattar inkludering som en demokratisk reform av skolan och syftar till ett mångfaldstänkande som accepterar och erkänner alla barn i de aktuella upptagningsområdena. Skolors pedagogiska verksamhet måste då präglas av flexibilitet, differentiering och variation.

Inkluderingen blev under projektets gång mer och mer betraktad som en ALDRIG avslutad utvecklingsprocess, som en riktning för utveckling, med prioriterade och tydliga delmål på resans gång. Detta är en stor utmaning i en skola som efterfrågar snabba resultat och s.k. evidensbaserade metoder för elevers måluppfyllelse.

Skolans utmaningar i relation till inkludering

Det behövs tålmod, tålmod och ytterligare tålmod. Utveckling av en inkluderande skola kräver ett förändrat tankesätt, kulturförändringar och en ny syn på lärande i skolans verksamhet. I detta ligger också en grundläggande förståelse för att inkludering är en princip som måste genomsyra hela skolans praktik. Det gemensamma lärandet måste utgå ifrån

ett ”vi” som bejakar mångfald och skillnader, samt ligger till grund för det klassrumsklimat och skolkultur som skapas.

Det krävs ett systematiskt samordnat utvecklingsarbete på flera nivåer – över tid. I grunden bygger detta på att skapa en gemensam bild som ägs av alla

skolans aktörer; de lokala politikerna, förvaltningschefer och utvecklingsstrateger, skolans elevhälsoteam, skolledare och lärare, elever och deras föräldrar. En viss gemensam förståelse krävs, men också en strategisk fördelning av resurser, utveckling av inkluderingsfrämjande styrningsmodeller, planering och prioritering av nödvändiga och långsiktiga utvecklingsinsatser, samt en differentierad kompetensutveckling bland kommunens och skolans medarbetare.

Vidare krävs en ämnesundervisning som bygger på nytänkande för att utveckla och implementera inkluderingsdidaktiska byggstenar. Inkludering blir

»Den goda lärmiljön blev i samtalen med kollegerna en miljö där alla elever ges möjlighet till stimulans och lärande utifrån sina förutsättningar.«

inget förrän varje lärare planerar och genomför en ämnesundervisning som tar tillvara på elevernas mångfald, samt bjuder in alla elever i processen. I detta sammanhang är eleverna en central aktör för att klargöra hur undervisningen kan stimulera deras lust att lära och deras möjligheter att bidra aktivt i skolans aktivi-

teter. Inte minst denna utmaning kräver didaktisk rationalitet, kreativitet och en lyhördhet för de motiv och intentioner, som eleverna ger uttryck för i den konkreta lärandesituationen.

Det krävs också en spridning/delning av kunskaper och erfarenheter, så de inkluderande insatserna inte bara förankras utan också institutionaliseras i skolans pedagogiska verksamhet. Det är viktigt att utveckla strategier för denna del av inkluderingsprocesserna för att låta ”inkludering” som värdegrund genomsyra skolans ethos och skolaktörers handlingar. Att inkluderingen – med andra ord – blir en grundläggande princip för hela skolans pedagogiska verksamhet, ett sätt att förhålla sig till det gemensamma lärandet med utgångspunkt i elevernas mångfald – inte bara en fråga om meto-

der eller något som begränsas till enstaka lektionspass. För att skapa spridning och

förståelse bland skolans medarbetare behövs ofta att det tänks otraditionellt i förhållande till befintliga informationskanaler och mötesfora. Exempelvis olika former av aktionslärande kan utgöra grunden för att skapa en gemensam förståelse kring

uppdraget och fungera som en del av kompetensutvecklingen.

Malmö högskolas forskargrupp: Helena Andersson, Inger Assarson, Justus Aurell, Magnus Erlandsson, Elaine Kotte, Lena Lang, Kristian Lutz, Lisbeth Ohlsson, Susan Tetler, Malin Öhman, Daniel Östlund, Roger Åkerman & Janne Hedegaard.

Den gemensamma resan för forskare och praktiker avslutas i september 2015 med det spridningsseminarium du nu befinner dig på. En del av de effekter och resultat som de forskarna sett i sina studier kommer de att presentera under dagen, och vill du veta mer kan du hämta hela rapporten från webben.

SÅ GÖR VI! – PERSPEKTIV FRÅN PRAKTIKEN

Sammanfattning av rapport 2015:3

Alla lärare och skolledare i FoU-programmet inbjöds att sprida sina erfarenheter av att arbeta för inkluderande lärmiljöer genom att skriva s.k. utvecklingsartiklar för publicering på Skolporten. Tio artiklar har hittills publicerats. Dessa har granskats av Lisbeth Ohlsson och Inger Assarsson, Malmö högskola. I rapporten ger de sina reflektioner. Här följer en sammanfattning av artiklarnas innehåll.

I artiklarna behandlas olika områden av skolans verksamhet. Gustavsson och Nordin utvärderar hur skolans arbete med värdegrundsfrågor har påverkat lärmiljön med särskilt fokus på hur elevernas förhållningssätt mot varandra förbättrats och hur det fått genomslag i undervisningen. Skolans komplexitet behandlas av Mathias Engvall när han beskriver hur en verksamhet med inriktning mot autismspektrum har förändrats mot ökad inkludering av elever. Resultatet visar att med oförändrad budget har omstruktureringen bl.a. medfört att flexibiliteten i stödet till eleverna ökat.

Några artiklar kopplar tydligt inkluderande arbete till didaktisk utveckling. Ekermo och Sunnerud beskriver en satsning som har gjorts på den egna skolan för att utveckla språk-, läs- och skrivutvecklingen utifrån teorier och modeller. En annan satsning beskrivs av Kemp och Kemp. De granskar förändringsprocessen i skolans arbetssätt från enskild planering och genomförande till en strukturering av undervisning i ämnesområden, s.k. block, där språk- och begreppsutveckling sätts i fokus för att tillägna sig det centrala innehållet i Lgr11. Genom att använda sig

av Podcast i undervisningen lyfter Nyman och Senneryd fram didaktiska aspekter i tekniken då de granskar samtalet som lärande, social handling inom ett arbetsområde i ämnet svenska. Resultatet visade bl.a. att motivationen ökade hos eleverna och förmågan att prata inför grupp förbättrades.

Några artiklar behandlar ledarskapets betydelse för inkluderande lärmiljöer. Strandberg undersöker användandet av s.k. läraranderonder, en modell som kommer närmare det som sker i klassrummet. Holm och Vinuly lyfter fram de teoretiska och etiska grunder skolans verksamhet vilar på. I artikeln beskrivs hur dessa implementeras för att förändra skolans verksamhet. Som resultat ser författarna en transparent och flexibel organisation som kan anpassas efter elevernas behov. Risberg lyfter fram ledarskapet i klassrummet genom en personlig berättelse från den egna praktiken.

Bellskog, Källman och Malmberg tar sin utgångspunkt i Skolinspektionens anmärkning mot den aktuella skolans bristande förmåga att ge elever trygghet och studiero. Personalen har fått utbildning i Monroemetoden och skapat en forskningscirkel. Mötet mellan lärare och elever och elever sinsemellan observerades, men också schemabrytande aktiviteter och lektionsuppläggets struktur. Syftet med Fredrikssons artikel, slutligen, är att beskriva metoden "normalläge", dess grunder och tillämpning och vilka resultat som metoden uppfattas åstadkomma för att skapa studiero och uppmärksamma alla beteenden som stör studieron.

Utvecklingsartiklar publicerade inom FoU-programmet

Goda lärmiljöer: Vägar att möta elever för en inkluderande skola

Tove Risberg

Artikel nummer 6/2015

Ett skolutvecklingsarbete: En aktionsforskningsinriktad fallstudie om skolans lärandemiljö utifrån bedömningsområdet ”trygghet och studiero”

Åsa Bellskog, Liselotte Malmberg & Lena Källman

Artikel nummer 7/2015

Förbättring genom inkludering: Att minska avståndet mellan oss

Mathias Engvall

Artikel nummer 8/2015

"Normalläge" – En pedagogisk metod för att skapa tydliga regler och rutiner i samband med lektion

Daniel Fredriksson

Artikel nummer 9/2015

Podcast i undervisningen skapar motiverade elever: Ett inkluderande arbetssätt där elever lär av varandra vid inspelandet av strukturerade samtal

Markus Nyman & Kia Senneryd

Artikel nummer 10/2015

Blockarbete: Ett förändrat arbetssätt

Brett Kemp & Kristina Kemp

Artikel nummer 11/2015

Vägar till en inkluderande skolmiljö: Elevsyn och förhållningssätt

Ann Gustafsson & Elisabeth Nordin

Artikel nummer 12/2015

Inkluderande lärmiljöer på Laröd skola: Systematiskt utvecklingsarbete av organisation och samverkan för ökad måluppfyllelse

Gull-Britt Holm & Katja Vinulv

Artikel nummer 13/2015

Läranderonder: Att undersöka, analysera och utveckla undervisning

Monika Strandberg

Artikel nummer 14/2015

Läsa och skriva i en inkluderande lärmiljö: Beskrivning av en grundskolas satsning

Lena Ekermo & Kirsten Sunnerud

Artikel nummer 15/2015

Rapporten Så gör vi! – tio vägar till inkluderande lärmiljöer, Ifous rapport 2015:3, med alla artiklar samt forskarnas reflektioner, finns att ladda ner i sin helhet här <http://www.ifous.se/programomraden-forskning/inkludering/>.

Där finns även länkar till intervjuer med artikelförfattarna.

Skolportens utvecklingsartikelserie ger möjlighet för lärare att på ett kvalificerat sätt granska sitt eget utvecklingsarbete och sprida det till andra praktiker.

Läs mer: <http://www.ifous.se/att-skriva-utvecklingsartiklar/>

Malmö högskola, fakulteten för lärande och samhälle

Fakulteten driver en av Sveriges största lärarutbildningar med 3 800 studenter. Forskningen som bedrivs är idrottsvetenskaplig och utbildningsvetenskaplig.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

SPSM är en myndighet som arbetar för att barn, unga och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning.

Ifous – Innovation, Forskning och Utveckling i Skola och förskola

Ifous är ett oberoende forskningsinstitut som verkar för att forskning ska göra nytta i svensk skola och förskola. Ifous drivs non-profit.

Borlänge

BOTKYRKA
KOMMUN

Längst ifrån lagom

Göteborgs
Stad

HELSINGBORG

Hörs
kommun

Landskrona stad

Linköping
Där idéer blir verklighet

MALMÖ HÖGSKOLA

Mullsjö
Kommun

Stockholms
stad

SÄVSJÖ KOMMUN

tyresö kommun

ÅSTORP

Specialpedagogiska
skolmyndigheten